

KOMPENDIUM WIEDZY

dotyczące szkolenia pt. „Diagnoza i plan pracy z rodziną dysfunkcyjną”.

24.11.2025 r.

Autor: Teresa Wagner-Tomaszewska

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego.
Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

Spis treści:

- 1. Diagnoza sytuacji rodziny z trudnościami w prawidłowym wypełnieniu swoich funkcji opiekuńczo-wychowawczych:**
 - pojęcie opieki – ujęcie definicyjne
 - pojęcie wychowania – ujęcie definicyjne
 - rola rodziny w opiece i wychowaniu
 - rodzina i jej znaczenie w życiu człowieka
 - BIOS, ETHOS, AGOS, LOS
 - trudności w sprawowaniu przez rodziny funkcjo opiekuńczo-wychowawczych
 - rodzina dysfunkcyjna
 - wpływ dysfunkcji rodziny na zaniedbanie dziecka
 - zaburzenia komunikacji w rodzinie, w które występują elementy dysfunkcji
 - trudności w funkcjonowaniu rodziny – wynikające z postawy rodziców
 - trudności w funkcjonowaniu rodziny – wynikające z postawy dziecka
 - trudności w funkcjonowaniu rodziny – wynikające z potrzeb społecznych
 - analiza sytuacji rodziny

- 2. Indywidualny program pomocy i wsparcia dla rodzin przeżywających trudności w wypełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz praca z ww. rodzinami**
 - oczekiwania rodziny w zakresie wspólnych działań ukierunkowanych na poprawę sytuacji w rodzinie
 - wybrane metody pracy pracownika socjalnego przy realizacji planu pomocy
 - możliwość realizacji celów a zasoby rodziny
 - określenie mocnych i słabych stron rodziny – analiza SWOT – studium przypadku
 - kontrakt socjalny
 - etapy pracy z rodziną w kierunku tworzenia kontraktu
 - trudności i ograniczenia w realizacji programu pomocy i wsparcia rodziny
 - indywidualny program pomocy i wsparcia dla rodzin przeżywających trudności w wypełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych
 - zasady konstruowania programów – etapy
 - SMART – określanie celów – studium przypadku
 - FUKO
 - rodzaje programów
 - Trójkąt Dramatyczny Karpmana

- 3. Monitorowanie i ocena rezultatów podejmowanych działań**

- 4. Współpraca asystenta rodziny, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, pracownika socjalnego i innych specjalistów w zakresie wsparcia rodziny**
 - pracownik pomocy społecznej w pracy z rodzinami z trudnościami w prawidłowym wypełnieniu swoich funkcji opiekuńczo – wychowawczych – dyskusja
 - pomoc rodzinie w przezwyciężaniu trudności w zakresie pełnienia funkcji rodzicielskich i wychowawczych
 - budowanie relacji pracownika pomocy społecznej z rodziną z trudnościami w prawidłowym wypełnieniu swoich funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz prawidłowa komunikacja pomiędzy stronami
 - prawidłowa komunikacja jako podstawa do nawiązania poprawnych relacji
 - podmiotowość w pracy socjalnej
 - rozpoznawanie własnych trudności i ograniczeń w budowaniu relacji z rodziną dysfunkcyjną
 - ćwiczenie – „Moje Gremliny”

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego.
Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

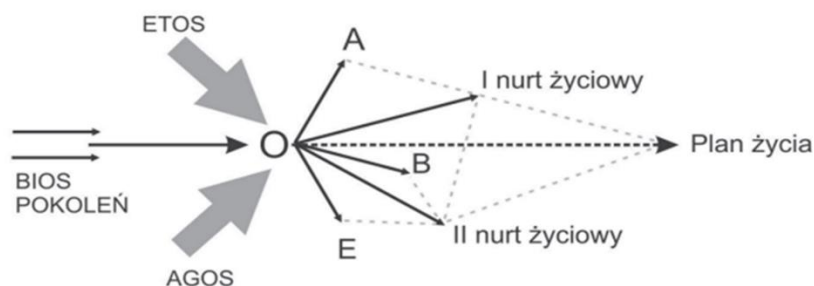
1. Diagnoza sytuacji rodziny z trudnościami w prawidłowym wypełnianiu swoich funkcji opiekuńczo-wychowawczych:

Pojęcie „opieka” ma różne znaczenia

- inaczej opiekę prezentuje definicja prawna, inaczej społeczna, a jeszcze inaczej pedagogiczna
- „pojęcie opieki nad dzieckiem obejmuje system świadczeń i usług skierowanych na ochronę i wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży
- zaspokojenie rozwojowych i wychowawczych potrzeb dziecka
- działania podejmowane przez osoby i instytucje w związku z faktycznym bądź potencjalnym zagrożeniem dobra dziecka
- opieka nad dzieckiem jest także dziedziną badań (realizowanych w obrębie pedagogiki społecznej, polityki społecznej i pracy socjalnej), kształcenia (specjalizacja w zakresie wymienionych dyscyplin) oraz praktyki społecznej”.

Wychowanie natomiast „to proces celowego i świadomego kształtowania ludzkich zachowań, postaw, ról społecznych czy osobowości (...), zgodnie z wcześniej założonym ideałem pedagogicznym, czyli wzorcem, modelem człowieka, którego chcemy ukształtować w toku wychowania to właśnie rodzina, jako najbliższa jednostce struktura społeczna, powinna pełnić rolę wychowania.

BIOS, ETOS, AGOS, LOS

Rodzina dysfunkcyjna to rodzina, w której konflikty, złe zachowania i często zaniedbywanie lub maltretowanie dzieci ze strony poszczególnych rodziców ma miejsce w sposób ciągły i regularny, co prowadzi innych członków do akomodacji takich działań.

Analiza sytuacji rodziny

- powinna zawierać postrzeganie zastanej sytuacji nie tylko przez asystenta rodziny i inne służby społeczne, ale również samych członków rodziny
- diagnoza sytuacji rodziny powinna być przedstawiona rodzinie
- kopia dokumentu zawierającego diagnozę sytuacji rodziny może, ale nie musi być dana rodzinie

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego.
Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- należy powstrzymać się od sformułowań stygmatyzujących, czy etykietujących rodzinę poprzez chociażby zastosowanie techniki zwanej eksternalizacją (polega na odłączeniu problemu od członka rodziny) i używać określeń np. zamiast:
 - „alkoholik” - „osoba nadużywająca alkoholu”
 - „rodzina wieloproblemowa” - „rodzina z wieloma problemami”
 - „niepełnosprawny” – „osoba z niepełnosprawnością”,
 - „bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych” – „niskie umiejętności opiekuńczo-wychowawcze”
 - „bezradny”, „niezaradny życiowo” – „o niskich umiejętnościach prowadzenia gospodarstwa domowego oraz realizacji spraw na rzecz domu i rodziny”

2. Indywidualny program pomocy i wsparcia dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz praca z ww. rodzinami.

Oczekiwanie rodziny w zakresie wspólnych działań ukierunkowanych na poprawę sytuacji w rodzinie

- wsparcia w trudnych sytuacjach życiowych, co obejmuje pomoc finansową, wsparcie psychologiczne i socjalne, a także pomoc w codziennych obowiązkach i problemach wychowawczych
- pomocy w odzyskaniu stabilności życiowej, co może być realizowane poprzez współpracę z pracownikiem socjalnym lub asystentem rodziny
- wsparcie w formie świadczeń rzeczowych lub finansowych, takich jak zasiłki
- współpraca z pracownikiem socjalnym/asystentem rodziny
- informowanie o zmianach
- precyzyjne wnioskowanie

Wybrane metody pracy pracownika socjalnego przy realizacji planu pomocy

- **z klientem indywidualnym**
 - analiza i diagnoza: zrozumienie sytuacji klienta poprzez wywiad, analizę biopsychospołeczną i diagnozę problemu, uwzględniając jego mocne strony
 - planowanie: wspólne z klientem (lub rodziną) ustalenie celów, zadań i harmonogramu realizacji działań
 - interwencja: zastosowanie odpowiednich technik i narzędzi, aby pomóc klientowi osiągnąć wyznaczone cele
 - monitorowanie i ewaluacja: regularna ocena postępów, monitorowanie realizacji planu i ewentualne modyfikowanie działań
 - zakończenie: ustalenie, czy cele zostały osiągnięte i zakończenie świadczenia usług
- **z grupą**
 - cel: poprawa funkcjonowania społecznego grupy jako całości oraz osiągnięcie przez nią ważnych celów
 - działania: obejmują pracę z grupami osób, które mają ze sobą interakcje i wspólne cele, np. grupą wsparcia

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego.
Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- ze społecznością
- cel: zmiana lub organizowanie środowiska lokalnego w celu poprawy życia jego mieszkańców
- działania: umożliwienie klientom korzystania z zasobów społeczności, np. poprzez kierowanie do odpowiednich instytucji lub inicjowanie działań na rzecz lokalnej społeczności.

Kluczowe narzędzia i zasady

- kontrakt socjalny: pisemne porozumienie z klientem, w którym zapisane są wspólne działania, terminy i kanały komunikacji
- dokumentacja: prowadzenie karty pracy socjalnej, ocena realizacji umowy i dokumentowanie przebiegu procesu
- współpraca z innymi podmiotami: współpraca z Policją, prokuraturą, placówkami leczniczymi innymi specjalistami, a także z asystentem rodziny.

Perspektywa mocnych stron: skupienie się na zasobach i zdolnościach klienta, a nie tylko na problemach.

Zasady konstruowania programów – etapy

Etap 1. Zapoznanie się z potrzebami i oczekiwaniami:

- poznanie i zrozumienie oczekiwań rodziny
- wstępna analiza informacji oraz podjęcie decyzji w zakresie czy rozwiązanie problemu leży w kompetencjach pracownika socjalnego czy też kieruje osobę zainteresowaną do innej właściwej instytucji i ułatwiając przy tym pierwszy z nią kontakt
- przedstawienie możliwości i zasad udzielania wsparcia rodzinie w jej obecnej sytuacji, ustalenie z rodziną terminu spotkania w miejscu zamieszkania w celu rozpoznania sytuacji rodziny z dziećmi (jeśli spotkanie odbywa się poza miejscem zamieszkania klienta), ewentualne przygotowanie się pracownika socjalnego do zebrania bardziej szczegółowych informacji niezbędnych do rozpoznania sytuacji rodziny - pracownik podejmuje tu decyzje o narzędziach badawczych jakie zastosuje w badaniu sytuacji rodziny z dziećmi.

Etap 2. Opis i analiza sytuacji rodziny z dziećmi:

- pracownik socjalny gromadzi, porządkuje, analizuje informacje i opinie o rodzinie w celu właściwego rozpoznania jej sytuacji życiowej, rekomendowane metody i techniki badawcze:
 - wywiad – rozeznanie sytuacji
 - wywiad z rodziną z dziećmi
 - ocena zagrożenia rozwoju dziecka
 - genogram rodziny, ekogram rodziny
 - ankieta umiejętności wychowawczych
 - rozmowa z poszczególnymi członkami rodziny
 - obserwacja bezpośrednia

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego.
Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- analiza dokumentów i opinii innych specjalistów (np. pedagoga, psychologa, prawnika).

Etap 3. Opis i analiza sytuacji rodziny z dziećmi:

- Zasady analizowania informacji:
 - analiza nie powinna zawierać własnych odczuć, interpretacji,
 - powinna zawierać fakty,
 - nie powinna zawierać uprzedzeń i stereotypowego myślenia.

Szczególnego wyczucia wymaga ocena ryzyka wobec małoletnich dzieci ważne jest określenie, czy zdrowie i życie któregoś z członków rodziny nie jest zagrożone.

W ramach standardu pracy socjalnej z rodziną zaleca się podejście, zgodnie z którym im więcej informacji, tym łatwiej i trafniej ocenić sytuację rodziny.

Etap 4. Konstrukcja diagnozy

Poza standardowym działaniem pracownika socjalnego w zakresie diagnozy sytuacji rodziny z dziećmi należy określić specyficzne jej obszary - dotyczą one: komunikacji podstawowej w rodzinie; codziennego życia rodziny; rozwoju dzieci, rozwoju rodziców, rozwoju stosunków społecznych, po wyodrębnieniu z rodziną trudności w poszczególnych obszarach funkcjonowania rodziny podsumowanie stanowi zbudowana przy aktywnym udziale rodziny ocena, stanowiąca odpowiedź na następujące pytania:

- 1) Co stanowi problem rodziny, przyczyny trudnej sytuacji oraz źródło tych przyczyn.
 - a) zidentyfikowane problemy należy nazwać i przedyskutować z rodziną, ustalając ich wagę i wpływ na funkcjonowanie społeczne jej członków (problem, który należy zniwelować wyłoniony zostaje w drodze burzy mózgów z członkami – przedstawiciel rodziny jest tu najlepszym znawcą sytuacji rodziny i samego siebie),
 - b) ustalenie priorytetów dla poszczególnych problemów.
- 2) Jak sytuacja wpływa na funkcjonowanie rodziny i poszczególnych członków.
- 3) Jakie są zasoby/możliwości: rodziny, środowiska, instytucji i pracownika socjalnego w poprawie niekorzystnej sytuacji.
- 4) Jakie są deficyty/ograniczenia: rodziny, środowiska, instytucji i pracownika socjalnego w poprawie niekorzystnej sytuacji.

Diagnoza nie ma charakteru ostatecznego i może ulegać, w miarę owocnej współpracy, zmianie.

Etap 5. Zbudowanie planu/projektu działania i budowa indywidualnego pakietu usług.

1. Plan (projekt) działania to proces podejmowania decyzji przez rodzinę i jej członków w zakresie wyznaczania zadań, które muszą być wykonane aby osiągnąć wyznaczone cele.

2. Proponowane działania powinny być dostosowane do potrzeb i możliwości klienta, wspólnie ustalana jest grupa osób i instytucji sprzyjających klientowi i jego rodzinie, wszystkie działania powinny być omówione przez pracownika socjalnego w zakresie:
 - a) czynności jakie klient powinien wykonać, jakie trudności może napotkać, jakie wsparcie może otrzymać przy realizacji działań ze strony pracownika lub instytucji,
 - b) wspólnie określane są ramy czasowe realizacji poszczególnych działań.
 - c) strony uwzględniają formę współpracy pisemnej w ramach indywidualnego planu pomocy utrwalonego w ramach Umowy współpracy,
 - d) proponowana usługa powinna zostać zaakceptowana przez rodzinę,
 - e) budowa indywidualnego pakietu usług dla rodziny z dziećmi (pkt. c) jest częścią metodycznego działania w ramach pracy socjalnej z nią prowadzonej.

Etap 6. Realizacja planu działania

1. Rozpoczęcie współpracy z rodziną - realizację określonych działań w ramach wytyczonych celów.
2. Działania pracownika socjalnego to:
 - a) umożliwienie rodzinie wyboru docelowych rozwiązań mających na celu efektywną realizację działania,
 - b) wspieranie w podejmowanych decyzjach i działaniach, zgodnie z zidentyfikowanymi, w diagnozie ograniczeniami i możliwościami, wykorzystanie bezpośrednio i pośrednio formy pracy z klientem.
3. Bezpośrednie formy pracy pracownika socjalnego:
 - wyjaśnianie – dotyczy wyjaśniania przyczyn trudnej sytuacji życiowej rodziny oraz tego, czym one są spowodowane
 - wspieranie – zmiana sposobu odniesienia klienta w spojrzeniu na problem
 - wzmacnianie i mobilizowanie do działania w kierunku pozytywnych zmian,
 - wsparcie w środowisku,
 - działania wychowawcze (socjalizacja, readaptacja społeczna),
 - wyposażanie klienta w podstawowe umiejętności społeczne niezbędne w codziennym życiu, a także rozwijanie ukrytych zdolności klienta.

Etap 7. Monitorowanie i ocena rezultatów (ewaluacja)

- tu pracownik socjalny i rodzina obserwują i dokonują analizy (monitoringu) postępów w realizacji ustalonego planu współpracy nad zmianą,
- wspólnie dokonują okresowej oceny (ewaluacji) realizacji działań.

Warto pamiętać, że ocena zwiększa odpowiedzialność rodziny wykonującej działania i ułatwia podejmowanie decyzji w zakresie dalszego postępowania.

Etap 8. Zakończenie działania

- działanie można uznać za zakończone, gdy wszystkie lub część, zadań założonych w celach szczegółowych i głównym zostały osiągnięte.
- przygotowania do zakończenia działań powinny być sygnalizowane już na etapie okresowych ocen realizacji zadania,

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego.
Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- aby utrwalić efekt działań, pracownik socjalny utrzymuje kontakt z rodziną czyniąc okresowe sprawdzanie stanu rzeczy,
- w przypadku braku efektu pozytywnej zmiany pracownik socjalny podejmuje wspólnie z rodziną decyzje o dalszych działaniach naprawczych.

Planowanie działań SMART

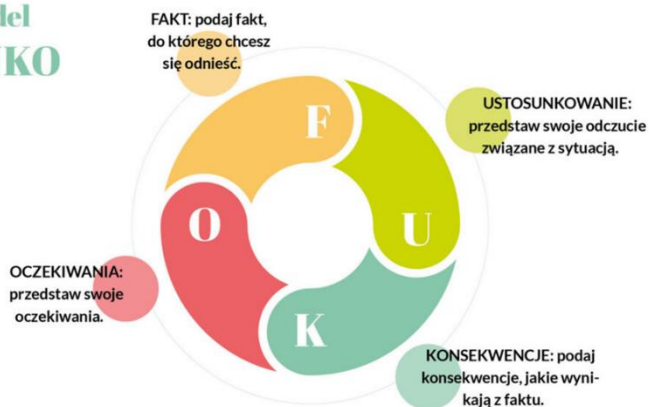

Planuj w trybie SMART

- S Specific (Sprecyzowany)**
określa precyzyjnie to, co jest do wykonania
- M Measurable (Mierzalny)**
namawia do mierzenia stopnia realizacji celu
- A Achievable (Osiągalny)**
motywuje do pracy. Precyzuje w jakim stopniu wybrany cel jest atrakcyjny.
- R Realistic (Realny)**
nie przekracza możliwości. Cel, który jest zbyt trudny może Cię zniechęcać do realizacji. Nie może być też za łatwy, ponieważ zabraknie Ci satysfakcji z jego wykonania.
- T Timely (Aktualny)**
określony w czasie. Nic tak nie motywuje do wykonania zadania jak zbliżający się termin realizacji. Każdy cel powinien mieć swój deadline. To pozwala rozplanować pracę w czasie.

 www.sfera.pl

Model FUKO

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

3. **Monitorowanie i ocena rezultatów podejmowanych działań.**
4. **Współpraca asystenta rodziny, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, pracownika socjalnego i innych specjalistów w zakresie wsparcia rodziny.**

Pomoc rodzinie w przezwyciężaniu trudności w zakresie pełnienia funkcji rodzicielskich i wychowawczych

- wzmocnienie lub nabycie przez rodziców prawidłowych umiejętności opiekuńczo-wychowawczych,
- wzmocnienie lub nabycie przez rodziców prawidłowych umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego,
- wzmocnienie lub nabycie prawidłowych umiejętności społecznego funkcjonowania.

Podmiotowość w pracy z rodziną

„Być podmiotem to:

- po pierwsze - pewna wartość i „zaszczyt”
- po drugie - powinność człowieka, który będąc podmiotem, osiąga szczególną godność, nabywa uprawnień i statusu społecznego, prawnego oraz etycznego”.

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego.
Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.